

MILOVAN DJILAS JELENTÉSE A SZOVJET-BOLGÁR-JUGOSZLÁV TITKOS TALÁLKOZÓRÓL 1948. február 10.¹

Kardelj és Bakarić február 8-án, vasárnap érkezett meg Moszkvába, de egészen február 10-ig, keddig senki sem közölt velük semmit. Kedden éjjel előtt Baranov² telefonált és közölte Kardeljjel és a többiekkel, hogy maradjanak a helyükön, mert este 9 órára meg fognak bennünket hívni a Kremlbe. Lesakoztunk, hogy a bolgárok hétfőn érkeztek, ugyanakkor hangsúlyozta, hogy ők a bolgár „nagyágynak” – Dimitrov, Kolarov és Trajcsko Kosztov.³

---

¹ [Az angol fordító, Vladiszlav Zubok megjegyzése: Milovan Djilas a Találkozások Sztálinnal című könyvében (angolul: 1962, magyarul: 1989) részletesen beszámol a találkozóról. Megemlíti, hogy írásos feljegyzést készített róla a Jugoszláv Központi Bizottság számára, de ehhez már nem fért hozzá, amikor a könyvet írta. Összehasonlítva a dokumentumot a könyvvel, Djilas emlékezete még néhány apró részletet is megdöbentő pontossággal idézett fel.]

Kardelj, Edvard (1910–1979), jugoszláv forradalmár, politikus, Tito egyik közeli barátja és kinevezett utódja. A titoizmus fő ideológusa. A világháború során részt vett a szlovéniai ellenállás megszervezésében és a partizánharcokban. Az ő nevéhez fűződik az 1946-os szövetségi alkotmány kidolgozása. Jelentős befolyással bírt a külügyek intézésére, 1948–1953 között külügyminiszter.

Bakarić, Vladimir (1912–1982), a Horvát Kommunista Párt főtitkára és a Horvát Szövetségi Köztársaság miniszterelnöke.

² Baranov, Leonij Szcmenovics – az SZK(b)P KP [A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának Központi Bizottsága] Külpolitikai Osztályának helyettes vezetője.

³ Dimitrov, Georgi Mihajlovics (1882–1949), bolgár politikus. Jelentős szerepet játszott 1919-ben a Bolgár Kommunista Párt megalapításában, 1921-től vezető posztokat tölt be a Kominternben. 1933-ban válik híressé, amikor a német Reichstag leégését követő (ún. lipcei) perben sikeresen cáfolja a náci vádakat. 1945-ben Bulgária miniszterelnöke lesz. Diktatórikus hatalmat épít ki az országban.

Kolarov, Vaszil Petrov (1877–1950), bolgár politikus, a Bolgár Kommunista Párt egyik alapítója, 1918–1923 között titkára. 1945–1947 között a Népi Gyűlés elnöke, 1947–1949 között külügyminiszter, majd a Minisztertanács elnöke. A Dimitrov halálát követően kibontakozott hatalmi harcban a szovjet szárny vezetője. 1950. januárjában hal meg.

Kosztov, Trajcsko Dzsunnjev (1897–1949), bolgár kommunista politikus. 1920-tól tagja a Bolgár Kommunista Pártnak, 1944–1946 között a Központi Bizottság titkára, 1946–1949 között miniszterelnök-helyettes. A bulgáriai Tito-ellenes per fővádoltja, 1949. december 16-án felakasztják. 1956-ban rehabilitálták.

Valóban meg is hívtak minket 9 órára a Kremlbe. Pontosan érkezünk, de mivel a bolgárok késtek, 10–15 percet ültünk Sztálin fogadószobájában, és miután csatlakoztak hozzánk, bementünk [Sztálin irodájába].

Így a találkozóra február 10-én, kedden, moszkvai idő szerint 9:15-kor került sor, és körülbelül három órán át tartott. Amikor beléptünk [a szobába], a szovjet képviselők már ott voltak. A találkozón részt vettek tehát: Sztálin (az asztalfőnél), Molotov, Malenkov, Zsdanov, Szuszlov és Zorin* (Sztálin jobb oldalán) és Dimitrov, Kolarov, Kosztov, Kardelj, Djilas**, Bakarić (Sztálin balján).

Molotov beszélt elsőként. Először is hangsúlyozta, hogy súlyos nézeteltérés lépett fel köztük [vagyis a szovjetek] és Jugoszlávia, illetve Bulgária között. Ezek a nézeteltérések mind a párt, mind az állam szempontjából elfogadhatatlannak. Az egyetértés súlyos hiányára három példát hozott fel: elsőként, a jugo-

---

*Sztálin, Joszif Visszarionovics (1879–1953), a Szovjetunió és egyben a XX. század egyik legjelentősebb politikusa, 1922–1953 között a Szovjetunió Kommunista Pártjának (SZKP) főtitkára, 1941–1953 között miniszterelnök is.

Molotov, Vjacseszlav Mihajlovics (1890–1986), szovjet államférfi, diplomata. 1939–1949, majd 1953–1956 között külügyminiszter. Nevéhez fűződik 1939 augusztusában a Molotov-Ribbentrop paktum megkötése. 1957-ben részt vett a Hruscsov elleni sikertelen puccskísérletben, ezt követően nagykövet Mongóliában, majd 1960–1961-ben a Nemzetközi Atomenergiái Ügynökségben képviselő. 1962-ben kizárják a Szovjetunió Kommunista Pártjából.

Malenkov, Georgij Makszimiljanovics (1902–1988), szovjet politikus, pártvezető. 1946-tól a Politikai Bizottság rendes tagja, a Központi Bizottság másodtitkára, egyben miniszterelnök-helyettes. Sztálin halálát követően 1955-ig miniszterelnök. Mivel részt vett a Hruscsov elleni puccskísérletben, 1961-ben kizárják a Központi Bizottságból, majd 1961-ben az SZKP-ből is.

Zsdanov, Andrej Alekszandrovics (1896–1948), szovjet politikus. 1939-től a Politikai Bizottság rendes tagja, a kultúrpolitika irányítója. 1947-ben az ő irányításával jön létre a Kominform. 1948-ban tisztázatlan körülmények között hal meg. Halálát követően tisztogatás kezdődik egykori hívei között, több mint 2 ezer embert ítélnak el (leningrádi per).

Szuszlov, Mihail Andrejevics (1902–1982), szovjet politikus, 1941-től a Központi Bizottság rendes tagja, 1947-től titkára, 1952-től a Politikai Bizottság tagja. Szerepet játszott Hruscsov 1964-es megbuktatásában és Brezsnyev hatalomra kerülésében. Brezsnyev alatt a párt főideológusa.

**Djilas, Milovan (1911–1995), jugoszláv kommunista politikus, Tito egyik közeli ismerőse. Jelentős szerepet játszik a partizánharcokban. 1945-ben Jugoszlávia miniszterelnöke. Az 1948-as tárgyalás idején a Központi Bizottság egyik titkára, propagandügyi miniszter. Többször találkozik Sztálinnal is. 1953-tól alelnök és a Szövetségi Népi Gyűlés elnöke. Egyre élesebben kezdte bírálni Tito rendszerét, ezért megfosztották politikai tisztségeitől, 1954-ben a pártból is kilép. A rendszert bíráló írásai miatt több ízben kerül börtönbe. 1966-ban amnesztiában részesül. Négykötetes önéletrajzot írt, és életrajzot Titóról is.

szláv–bolgár föderációs szerződés eredménye – összhang hiánya egyrészt az SZSZSZK, másrészt Bulgária és Jugoszlávia között; másodsor, Dimitrov nyilatkozata a kelet-európai és balkáni államok föderációjáról,* Görögországot is beleértve – összhang hiánya egyrészt az SZSZSZK, másrészt Bulgária között; harmadszor, jugoszláv katonai egységek küldése Dél-Albániába (Korca)³ – összhang hiánya egyrészt az SZSZSZK, másrészt Jugoszlávia között. Az első ponttal kapcsolatban hangsúlyozza, hogy a szovjet kormány tájékoztatta a jugoszláv és a bolgár kormányt arról – és ezzel ők is egyetértettek –, hogy senki sem köthet szerződést Bulgáriával, amíg a [Bulgáriával 1946-ban kötött] békeszerződés korlátozó intézkedései érvényüket nem veszítik. Ugyanakkor a jugoszláv és a bolgár kormány megkötötte a szerződést,** és a szovjet kormány erről csak az újságokból értesült. A második pontot tekintve hangsúlyozza, hogy Dimitrov elvtárs túlságosan is kedveli a sajtótájékoztatókat. Ugyanakkor, ha Dimitrov és Tito nyilatkozatot tesz közre a sajtóban, azzal az egész világ számára azt a látszatot keltik, hogy a Szovjetunió véleménye is hasonló.⁴

Ebben a pillanatban Sztálin közbevágott és emlékeztetett [minket], hogy a lengyelek, akik a napokban jártak Moszkvában, [a föderáció] ellen foglaltak állást. Ez azt jelenti, hogy a szovjet képviselők először őket kérdezték meg arról, hogy mit gondolnak Dimitrov nyilatkozatáról. És ők azt válaszolták, hogy

---

* Dimitrov 1948 elején Romániába látogatott, és január 16-án barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási egyezményt kötött. Bukaresti beszédében egy, a jugoszláv–bolgár föderációnál szélesebb, a többi kelet-közép-európai szocialista országot is magába foglaló föderáció lehetőségét vázolta fel.

³ Az állítás Jugoszlávia azon szándékára vonatkozik, hogy egy hadosztályt fog küldeni. Erre azonban sohasem került sor.

** 1947 július 30–augusztus 1-je között Tito a szlovéniai Bledben találkozott Dimitrovvval. A találkozó során vámunió létrehozásáról egyeztek meg, valamint arról, hogy tovább mélyítik a föderáció létrehozását.

⁴ A bolgár feljegyzésekben, elsősorban Kolarov beszámolójában ez a következőképpen szerepel: „Úgy tűnik számunkra, hogy Georgi Dimitrov elvts. kedvét leli a sajtótájékoztatókban és az interjúkban, valamint lehetőséget ad arra, hogy olyan kérdéseket sugalmazzon, amelyeket nem a nagy nyilvánosság előtt kellene megbeszélni. Ez félrevezető és nemkívánatos. Az interjú során egy tervet tett közzé, ami azonban túl messze ment el, anélkül, hogy megpróbált volna konzultálni mindazokkal a személyekkel, akiket ez érint. Kérdést tett fel a föderáció vagy konföderáció létrehozásával kapcsolatban, illetve egy vámunióról, amely magába foglalná mind Lengyelországot, mind Görögországot. Georgi Dimitrov elvts. anélkül beszélt ezekről a dolgokról, hogy bárkitől felhatalmazást kapott volna erre. Az elveket tekintve ez félrevezető, és taktikailag is ártalmas. Ez könnyít a nyugati blokk létrehozóira nehezedő terhen.” Majd kcsőbb: „olyan álláspontot kell kialakítanunk, amelyet mindenki ismer – mind az ellenségeink, mind a barátaink –, és ez a mi véleményünk. Ezt teljes mértékben rossznak és a jövőben elfogadhatatlannak tartjuk.” Némiképp rövidebb változatban, de hasonló tartalmaz a szovjet jelentés is.

egyetértenekek vele, de mikor Sztálin közölte velük, hogy a Szovjetunió ellenzi, akkor ők szintén azt mondták, hogy ellene vannak, csak korábban azt hitték, hogy ez Moszkva szándéka és álláspontja.⁵ Sztálin hozzát teszi, hogy Dimitrov ezt követő kísérlete a tények tisztázására (valószínűleg a bolgár távirati iroda közleménye járhatott a fejében) semmit sem magyarázott meg. Sztálin ebből a jelentésből idéz, amely kimondja, hogyan hiúsította meg Ausztria-Magyarország a Bulgária és Szerbia közti vámuniót,⁶ és hozzát teszi, hogy ez mit jelent: a németek ellenezték a vámuniót, és most mi tesszük azt (vagyis a Szovjetunió).⁶ Sztálin hozzát teszi, hogy Dimitrov a belpolitikai kérdésekről a külföldre tereli a figyelmet – föderáció stb.⁷

Ezt követően Molotov az ellentétek harmadik pontjával folytatta, és kezdetől fogva nyomatékosította, hogy ők [Moszkva] véletlenül szereztek tudomást a jugoszláv csapatok albániai behatolásáról. Az albánok azt mondták az oroszoknak, hogy ők azt hitték, hogy a jugoszláv csapatok belépése a Szovjetunió egyetértésével történt, de ez nem volt igaz. Ebben a pillanatban Molotov valamilyen jelentést kezdett el idézni, és Sztálin utasította, hogy hangosan olvassa fel. Megkérdezte Sztálintól, hogy melyik tudósítást kellene olvasnia. Sztálin át-

---

⁵ A bolgár és a szovjet feljegyzések szerint ezt Molotov mondta, nem Sztálin. Kolarov feljegyzése a következőképpen számol be: „Amikor a lengyel elvtársakkal beszélünk, azt mondták: Azt hittük, ez Moszkva véleménye. Mindenki azt hiszi, hogy ha Dimitrov vagy Tito több országról beszél, akkor az az SZSZSZK-tól ered. Valójában a lengyel elvtársak azt mondták, hogy ellenzik Georgi Dimitrov ötletét, és azt megfontolatlanoknak tartják.”

⁶ A Karadjordjević-házból származó I. Péter hatalomra kerülésével változás következett be Szerbia külpolitikájában, és megpróbálták függetleníteni magukat a Monarchia befolyása alól. 1904 áprilisában egyezményt kötöttek Bulgáriával, melyhez gazdasági megállapodás is tartozott. Ez a megállapodás kilátásba helyezte a két ország közti vámunió létrehozását. A vámunió ugyanakkor sértette a Monarchia gazdasági érdekeit, Agenor Goluchowski külügyminiszter pedig már egy nagy délszláv állam létrehozásától tartott, majd bejelentette, hogy a lejáróban lévő kereskedelmi egyezményt a Monarchia csak akkor lesz hajlandó megújítani, ha Szerbia lemond a vámunió tervéről. Mivel a szerb kormánytól nem kapott kielégítő választ, 1906 júliusában lezárták a határt a szerb élőlátat- és hűsimport előtt. A vámunió azonban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Francia segítséggel Szerbiának sikerült átvészelnie a válságot, a Monarchia viszont kiszorult a szerb piacról.

⁶ A bolgár és a szovjet feljegyzések szerint ezt is Molotov mondta, miközben Sztálin önálló gondolatokkal egészítette ki.

⁷ A bolgár feljegyzések, elsősorban Kolarov beszámolója, Sztálin ezen állításai előtt Molotov következő megjegyzéseiről számolnak be: „[A csehszlovák elnök Eduard] Beneš újságra nem késekedett megírni, hogy »Dimitrov kommunista tervek teszt közzé és most a cseh kommunistáknak választ kell adniuk«, másrészt, Georgi Dimitrov ezen álláspontja ellentmond a kilenc kommunista párt nyilatkozatának.” A szovjet feljegyzések is megerősítik ezt.

hajolt és rámutatott [egyre]. Molotov Lavrentyevnek [a jugoszláviai szovjet nagykövetnek] Titóval folytatott találkozájáról szóló tudósításából olvas fel. Ebből a részletből világossá válik, hogy a tudósítás válasz a szovjet kormány azon kérdésére, hogy született-e már döntés a jugoszláv csapatok Albániába történő belépéséről, és azt mondja, hogy létezik ilyen – Hodzsával⁷ egyeztetett – döntés, valamint hogy az indokot az Albánia elleni valószínű támadásról szóló bejelentés jelenti. Azután a tudósítás arra is rámutat, hogy Tito azt mondta, nem ért egyet Moszkvával abban, hogy a jugoszláv csapatok Albániába történő belépése esetén az angolok és az amerikaiak a sajtókampányon túlmenően is beavatkoznának. A tudósítás szerint Tito azt mondta, hogy ha bármi komolyra kerülne sor, akkor Jugoszlávia és az SZSZSZK ezt közösen fogja elrendezni [raszlébivaty kású], ugyanakkor az ügygel kapcsolatos szovjet demarsot követően nem fog hadosztályt küldeni [Albániába]. Végül Molotov arra is rámutat, hogy Tito nem informálta őket a Moszkvával fennálló ellentétéről. Hangsúlyozza, hogy az ellentétek mind a párt, mind az állam számára elfogadhatatlannak, és hogy az ellentéteket [párbeszéd révén] kell megoldani és nem elrejtteni, valamint hogy egymás informálására és konzultációra van szükség. Ami a sajtótájékoztatókat illeti, az embernek óvatosnak kell lennie.⁸

Molotovot követően Dimitrov szól. Hasonlóan a többi bolgárhoz és Kar-deljhez (az egyetlenhez, aki felszólalt a jugoszlávok közül), nem tudta összefüggően előadni az érveit, mivel Sztálin állandóan félbeszakította. Azt mondta, hogy amit Jugoszlávia és Bulgária Bledben közzétett, az nem egy szerződés volt, hanem csak egy nyilatkozat, amely egy jövőbeni szerződés alapjául szolgál. A szovjet képviselők bizonygatják, hogy az újságokból szereztek erről tudomást stb.⁹ Dimitrov nyomatékositja, hogy Bulgária gazdasági nehézségei

---

⁷ Lavrentyev, Anatolij Joszifovics, 1946. április 16-tól a Szovjetunió jugoszláviai nagykövete, majd külügyminiszter-helyettes.

⁸ Hodzsa, Enver (1908–1985), albán kommunista vezető. 1941-ben jugoszláv segítséggel megalapította az Albán Kommunista Pártot, melynek élén haláláig állt. 1944–1954 között miniszterelnök, 1946–1953 között a külügyminiszteri posztot is betöltötte. Diktatórikus uralma alatt jelentős mértékben iparosította a félfeudális szinten álló országot, de fokozatosan teljesen el is szigetelte. 1981-től kezdve lassanként visszavonult a hatalomból.

⁹ A bolgár és a szovjet feljegyzések szerint Molotov jelen állítása sokkalta kategorikusabbnak hangzott. Kolarov beszámolójában a következő szavakat jegyezte fel: „A jövőben Georgi Dimitrov elvt.-nak mind magát, mind minket meg kell szabadítania a hasonló nyilatkozatok keltette kockázattól.”

⁹ [Az angol fordító megjegyzése: Ezt a beavatkozást Djilas drámaian érzékelteti könyvében: „– Igen, de maguk nem kérdeztek meg bennünket – kiáltotta Sztálin. – Mi az újságból értesültünk a maguk ügyeskedéseiről. Fecsegnek, mint vénasszonyok a kauljban, aztán az egész megjelenik az újságokban.” (p. 161)]

annyira súlyosak, hogy nem képes velük megbirkózni anélkül, hogy más országokkal együtt ne működne. Igaz viszont, hogy az egyik sajtótájékoztatón* elragadtatta magát.¹⁰ Sztálin félbeszakítja, és azt mondja neki, hogy /Dimitrov/ hencegni akart egy új szóval, ami nem helyes, valamint hogy ez tévedés, mert egy ilyen jellegű föderáció nem valószínű meg.¹¹ Dimitrov azt mondja, hogy nem az SZSZSZK-t célozta meg azzal az állításával, miszerint Ausztria-Magyarország gátolta meg a bolgár-serb vámunió létrejöttét. Végül hangsúlyozta, hogy nincs lényeges nézeteltérés Bulgária és a Szovjetunió külpolitikája között.

Sztálin félbeszakítja és hangsúlyozza, hogy lényeges ellentétek állnak fenn, és hogy a leninistáknak van egy gyakorlata – felismerni és megsemmisíteni az ellentéteket és a hibákat. Dimitrov azt feleli, hogy azért követnek el hibákat, mert még csak tanulják a külpolitikát, de Sztálin erre azt válaszolja, hogy ő [Dimitrov] már régóta van a politikai életben, már negyven éve kapcsolatban áll a politikával, és ebben az esetben ez nem hiba, hanem a dolgok [az SZSZSZK-étől] eltérő értelmezése (a találkozó során [Sztálin] ezt két-három alkalommal is elmondta Dimitrovnak).¹² Dimitrovnak azzal a ténnyel kapcs-

---

* Dimitrov itt a már említett 1948. januári bukaresti beszédére utal.

¹⁰ A bolgár és a szovjet feljegyzések Dimitrov valamivel erősebb önkritikájáról számolnak be. Kolarov feljegyezte a szavait: „Ártalmas és alapvetően félrevezető volt. Élvehajzás volt. Nem fognak a jövőben hasonló kijelentések megismétlődni.”

¹¹ A bolgár feljegyzések és elsősorban Kolarov beszámolója szerint Sztálin a következőket mondta: „mást is akartunk mondani. A lengyelek és a csehek nevetnek a maguk föderációján. Kérdezzék meg tőlük, akarják-e?” A szovjet feljegyzés is megerősíti ezt.

¹² A bolgár feljegyzések és főleg Kolarov beszámolója szerint Sztálin azt mondta Dimitrovnak: „Maga politikus, és nem csak a saját szándékaival kell törődnie, hanem a nyilatkozatai következményeivel is.” Később még egyszer visszatért a kérdésre, és a szovjet vezér azt mondta Dimitrovnak: „Maga régóta politikus. Milyen lehetséges hibákról lehet beszélni? Lehet, hogy más cél jár a fejében, de saját magától nem fogja bevallani. Nem szabad olyan gyakran interjúkat adnia.” A szovjet feljegyzés szerint Sztálin, miután felismerte, hogy Dimitrovnak valószínűleg más célja van, amit fel kell fednie, hozzátette, hogy nem kisgyerekek ülnek itt, és Dimitrov nem „óvodás” /preschooler/.

[Az angol fordító megjegyzése: A beszélgetés ezen részét Dzijal a következő párbeszéddel érzékelteti könyvében:

„ – De igenis van, komoly különbség van – jelentette ki Sztálin határozottan és keményen. – Minek takargatni! Lenin mondta, hogy résen kell lenni, észre kell venni a hibákat, és minél előbb helyre kell hozni őket. (...) Dimitrov engesztelődött, szinte aláztatosan válaszolt: – Igaz, tévedtünk, de tévedéseink révén tanuljuk meg a külpolitikát. – Tanulják – kiáltotta Sztálin durván és gúnyosan. – Maga ötven éve politizál és most akar tanulni. Nem tévedett maga, hanem más vonalat követett, mint mi.” Ezután Dzijal arról ír, hogy Dimitrov füle „vörösölt, arcán az ekcéma helyén nagy vörös foltok jelentek meg. Ritkás haja szétzilálódott, és élettelen tincsekben lógott ráncos nyakára. Megsajnáltam. A lipcei per oroszlanja (...) csüggedtnek, legyőzöttnek látszott.” (pp. 161–2)]

latban elhangzott ismételt nyomatékosítására, hogy Bulgáriának gazdasági értelemben szorosabb kapcsolatokat kell kiépítenie a többi országgal, Sztálin azt feleli, hogy egyetért ezzel, ha a Jugoszlávia és Bulgária közti vámokról esik szó, de ami Romániát illeti (úgy emlékszem, hogy később Magyarországot is megemlítette), abban az esetben ellene van. Általánosságban elmondható, hogy amikor Bulgária olyan jellegű kapcsolatairól beszél, amivel a Szovjetunió nem ért egyet, akkor leggyakrabban Romániát hozza fel példaként. Ez a bolgár-román szerződés vámunióról szóló záradéka miatt történt, és azt hiszem, hogy azért, mert a bolgár-román közös nyilatkozat Románia és Bulgária esetében a tervek összehangolására szólít fel. A szovjet küldöttek az ülésen ezeket a példákat hozták fel, illetve többször is utaltak rájuk. Bulgária és Magyarország, illetve [Bulgária és] más országok közti szerződések küszöbönálló megkötésére gondolnak. Így a román-bolgár kapcsolatok szovjet kritikája a jövőbeni bolgár-magyar viszonyra is vonatkozik, és nyilvánvalóan Jugoszlávia Magyarország-gal és Romániával kapcsolatos viszonyára is.

Aztán Kolarov szólalt fel. A bolgár nyilatkozat azon, Szerbia és Bulgária közti vámunióval kapcsolatos részéről beszélt, amelyben senki sem célozgatott a Szovjetunióra. A Románia és Bulgária közti vámunióval kapcsolatban azt mondta, hogy a románok is teljesen mellette vannak. Ezenfelül a román-bolgár szerződést már korábban megküldték a szovjet kormánynak, amely eddig csak egy módosítást javasolt, így az agresszorok elleni [közös fellépésről] szóló cikelyt egy olyan cikkellyel helyettesítették, amely Németország vagy a vele szövetségben lévő hatalmak ellen szól; ugyanakkor a bolgár-román vámunióval kapcsolatban semmilyen megjegyzést nem tettek. Ezután rövid szóváltásra kerül sor Sztálin és Molotov között. Molotov megerősíti, amit Kolarov mond. Sztálin ismételten nyomatékosítja, hogy ellenzi a bolgár-román vámuniót, habár a jelentés alapján Bulgáriának oka van arra, hogy ezt másként gondolja. Hangsúlyozza, nem tudott olyan, vámunióról szóló cikkely létezéséről a román-bolgár szerződésben, amelyet előzőleg elküldtek volna a szovjet kormánynak. Dimitrov erre azt feleli, hogy ez volt az egyetlen oka annak, hogy nyilatkozatában a kelleténél tovább ment.¹³

Sztálin azt válaszolja neki, hogy [Dimitrov] az egész világot meg akarta lepni, és hozzáteszi, hogy úgy tűnt, a Komintern titkára unalmasan és aprólékosan mondta el, mit és hogyan kellene tenni. [Sztálin] azt mondja, ezzel az amerikai reakciók [reakcija] malmára hajtották a vizet. Ezt követően az amerikai

---

¹³ A bolgár-román szerződésről a szovjet kormánynak küldött vázlatról szóló teljes Djilas feljegyzés, ami ugyanakkor semmiféle kifogást nem tartalmaz a vámunióról szóló cikkellyel kapcsolatban, hiányzik a szovjet és a bolgár feljegyzésekből. Kolarov beszámolója mindössze a következőt tartalmazza: „Kolarov rámutat, hogy a Romániával kötött szerződést egyeztetették Moszkvával.”

választások jelentőségéről beszélt és [arról], hogy óvatosnak kell lennünk, ne-hogy olyat tegyünk, ami ürügyet jelenthet a reakciók számára és megkönnyít-heti a győzelmüket. Szerinte a reakciónak nem adhatunk semmilyen fogódzót [nyikakoj zacepki]. A jelenlegi amerikai kormány még uralkodik magán, de a pénzeszsákok [gyényezsniye meski] és a cápák hatalomra kerülhetnek. Az ame-rikai reakciók, mikor ilyen nyilatkozatokat hallanak, akkor azt mondják, hogy Kelet-Európában nemcsak egy tömb van kialakulóban, hanem [az országok] közös állammá olvadnak össze. Dimitrovnak és a többieknek azt mondja, hogy túlzásba viszik a dolgokat [perebarscsivajut] mint a Komszomolisták,¹⁴ vagy mint az asszonyok, akik mindent az utcára visznek. Aztán áttért Albánia kérdé-sére. A három világhatalom – az SZSZSZK, Anglia és Amerika külön nyilatko-zatban garantálta Albánia függetlenségét. Albánia a leggyengébb pontunk, mi-vel a többi ország vagy tagja az ENSZ-nek vagy elismerték függetlenségét stb., de Albánia esetében nem [ismerték el]. Ha a jugoszláv csapatok belépnének Albániába, abból az angol és amerikai reakciók hasznot húzhatnának, és Al-bánia függetlenségének védelmezőiként léphetnének fel. Ahelyett, hogy csapa-tokat küldenénk, keményen kellene dolgoznunk az albán hadsereg megerősíté-sén, és azután, ha támadás érné őket, akkor az albán skupcsina [parlament] forduljon segítségért Jugoszláviához. Kínát hozza fel példaként, ahol senki sem¹⁴ tehet szemrehányást az SZSZSZK-ra¹⁵, de a kínaiak jól harcolnak és elő-retörnek a frontokon; aztán hozzátézi, az albánok sem rosszabbak a kínaiak-nál, csak tanítani kell őket. Hozzátette még, hogy alá kellene írunk egy, a kö-zös konzultációról szóló protokollt.¹⁶ Azt mondja, hogy a bolgárok és a ju-go-

---

* Össz-szövetségi Lenini Kommunista Ifjúsági Szövetség. A forradalomban részt vevő ifjúsági szervezetekből 1918-ban hozták létre a 14–28 éves fiatalok számára. Célja a kommunista tanok terjesztése és a leendő pártfunkcionáriusok kinevelése volt. Fontos-nak tartotta, hogy tagjai sportoljanak, egészséges életet éljenek és vegyenek részt az ipa-rosításban. Taglétszáma az 1980-as évek elején 40 millió fő volt. 1991-ben feloszlatta magát.

¹⁴ [Az angol fordító megjegyzése: A „senki” itt az Egyesült Államokat és Nagy-Bri-tanniát jelenti, nem a Kínai Kommunista Pártot. A mondat megvilágítja, hogy Sztálin a reálpolitikára helyezi a hangsúlyt, mint egy olyan módszerre, amely megakadályozza az „imperialisták” megerősödését, és beavatkozásukat a balkáni ügyekbe.]

¹⁵ Ezzel kapcsolatban a bolgár feljegyzések Sztálin következő szavait tartalmazzák: „Tudják, hogy milyen háború zajlik Kínában. Egyetlen egy katonánk sincs ott.”

¹⁶ A bolgár feljegyzések szerint a kölcsönös konzultációról szóló protokoll aláírásá-nak kérdése Dimitrov február 10-i, Moszkváról tett nyilatkozatával kapcsolatban került szóba: „Innét is kevés információt kaptunk.” Sztálin így felelt: „Joga van azt követelni, hogy tájékoztassunk. Állítsunk hát össze egy köztünk fennálló olyan kötelező konzul-tációról szóló protokollt, amely kimondja, hogy minden fontos nemzetközi kérdésben tájékoztatjuk egymást.” Hasonlóan szerepel ez a szöveg feljegyzésben is.

szlávok semmit sem jelentenek [a szovjeteknek], és ők [a szovjetek] mindenről az utcán értesülnek, általában kész tények elé állítva.

Azután Kosztov kezdett el panaszkodni, hogy milyen nehéz is kicsi és fejletlen országnak lenni. Fel szeretne vetni néhány gazdasági kérdést. Sztálin hirtelen véget vet ennek, és azt mondja, hogy vannak ezzel foglalkozó szakminiszteriumok, és most az ellentétekről beszélünk.

Kardelj kezd el beszélni.¹⁷ [A nézeteltérések] első pontjával kapcsolatban azt mondja, hogy amit nyilvánosságra hoztak, az nem szerződés volt, hanem csak a szerződéskötéshez vezető megbeszélésekről szóló kommuniké; hozzáteszi, hogy túlságosan siettünk [Jugoszlávia és Bulgária]. Ez hasonló szóváltást idéz elő, mint amikor Dimitrov beszélt ugyanerről a pontról. [Andrej] Zsdanov közbeavatkozik, és azt mondja, hogy ők [a Szovjetunióban] az újságokból értesültek erről az ügyről. Súlyos hiba volt – mondja –, hogy Albániával kapcsolatban nem tájékoztatták őket. Sztálin közbevág, és azt mondja, hogy mi [Jugoszláviában] túlzottan leegyszerűsítjük az ügyet, pedig ez egy összetett ügy.¹⁸ Ezután Kardelj említést tett az állandó görög provokációkról, az albán hadsereg gyengességéről, arról, hogy gazdaságilag kötődünk Albániához, és hogy jóállást vállalunk [szogyerzsim] a hadseregéért. Sztálin két vagy három alkalommal is közbeszólt. Az albániai görög invázióval kapcsolatban például azt mondta, hogy fennáll a lehetőség. Azután azt kérdezte, hogy a helyzet tényleg olyan, hogy senki sem bízhat az albán hadseregben, majd hozzátette, hogy tanítani kell az albánokat, és meg kell erősíteni a hadseregüket. Molotov azt mondja, hogy semmi olyan információval nem rendelkeznek, amely egy Albánia ellen irányuló támadásról szólna, és csodálkozik, hogy visszatartottuk tőlük az információnkat. Ezután, Kardelj magyarázatára reagálva, hogy egyre erősödik Görögországban az Albánia-ellenes kampány, Sztálin tudni akarta, hogy hiszünk-e a görög gerillák győzelmében. Kardelj igenlően válaszolt. Sztálin azt mondja, hogy az utóbbi időben mind neki, mind a többi munkatársának súlyos kétségei vannak e felől. Azt mondja, hogy ha remény van a győzelemre, akkor támogat-

---

¹⁷ [Az angol fordító megjegyzése: Djilas szerint: „Lángolt az arca, válla közé húzta nyakát, mint mindig, ha izgatott volt, mondat közben olyankor tartott szünetet, amikor az értelem nem kívánta.” (p. 164)]

¹⁸ [Az angol fordító megjegyzése: Az azzal kapcsolatos szóváltás, hogy nem tájékoztatták az SZSZSZK-t a jugoszláv csapatok Albániába küldéséről, Djilas könyve szerint, komolyabb és érzelmesebb volt: „– Ez súlyos nemzetközi bonyodalmakhoz vezethet – kiáltott Sztálin. (...) Kardelj kifejtette, hogy még semmi sem végleges, és hozzáfűzte, hogy nem emlékszik egyetlen olyan külpolitikai problémára sem, amit a jugoszláv kormány ne tárgyalt volna meg a szovjet kormánnyal. – Nem igaz! – harsogta Sztálin. – Maguk egyáltalán nem kérdeznek meg bennünket. Ez nem mulasztás, hanem ilyen a politikájuk, igen, ilyen! A leintett Kardelj elhallgatott, és nem hozakodott elő újra szempontjaival.” (pp. 164–165)]

ni kellene Görögországot [vagyis a gerillákat], de ha nincs, akkor újra kell gondolnunk, és véget kell vetnünk a gerillamozgalomnak. Az angolok és az amerikaiak semmilyen nehézségtől sem fognak visszariadni, hogy Görögországot megtartsák [a saját érdekszférájukban],¹⁹ és az egyetlen komoly akadályt [zakavika] az a tény jelenti számukra, hogy támogatjuk a gerillákat. Molotov hozzát teszi, hogy állandóan és jogosan vádolnak minket a gerillák segítségével. Sztálin azt mondja, hogy ha semmi körülmények között sem számíthatunk győzelemre, akkor sem kell félni attól, hogy ezt bevalljuk. Nem ez az első alkalom a történelemben, és ha most nincsenek is kedvező körülmények, egyszer majd lesznek.²⁰ Ezután Kolarov beszél, és azt mondja, hogy az amerikai, a brit és a fran-

---

¹⁹ [Az angol fordító megjegyzése: Džilas könyvében Sztálin a következőket mondja: „– Nem, nincs semmiféle kilátásuk a sikerre. Mit képzelnék, Nagy-Britannia és az Egyesült Államok, az Egyesült Államok, a világ leghatalmasabb országa eltűrné, hogy a Földközi-tengeren útját állják? Képtelenség. Nekünk nincs hadiflottánk. A görögországi felkelést le kell állítani, amilyen gyorsan csak lehet.” (p. 166)]

²⁰ Ahogy azt a bolgár feljegyzésekben, elsősorban Kolarov beszámolójában olvashatjuk, Sztálin óva intette a jogszlávokat egy meggondolatlan albániai beavatkozástól, ahol az USA és Anglia visszavághatna, mint az albán függetlenség védelmezője. Erre gondolva Sztálin a következő kérdést intézte Kardeljhez: „Akkor is háborút indítanak, ha a görög partizánok vereséget szenvednek?” Kardelj tagadóan felelt. Erre Sztálin a következőt mondta: „A partizánok és az ellenség pillanatnyi erejét megvizsgálva érvelek. Az utóbbi időben kételkedem a partizánok győzelmével kapcsolatban. Ha nem biztos a partizánok győzelmében, akkor a partizánmozgalmat álcázni kell. Az amerikaiak és az angolok érdeklődést mutatnak a Földközi-tenger iránt. Bázipst akarnak létrehozni Görögországban, és bármit megtennének azért, hogy megvédjék annak a kormánynak a hatalmát, amely hallgat rájuk. Ez egy fontos nemzetközi kérdés. Ha a partizánmozgalmat álcázzuk, semmilyen olyan indokuk sem lesz, ami alapján megtámadhatnák magukat. Nem olyan könnyű most háborút indítani. Ha biztosak abban, hogy a partizánok győznek, az más helyzet. De én valahogy kételkedem benne.”

A bolgár feljegyzések Kolarov következő megjegyzését tartalmazzák: „Úgy véljük, hogy a görögországi partizánmozgalom veresége nagyon nehéz helyzetet teremtene a többi balkáni ország számára.” Ezzel kapcsolatban Sztálin a következőt felelte: „Természetesen támogatni kell a partizánokat. De ha a partizánmozgalom kilátásai rosszabbodnak, akkor célszerűbb jobb időkre halasztani a küzdelmet. Ami a relatív erőviszonyok terén hiányzik, azt nem lehet siránkozással és kiabálással helyettesíteni. Amire szükség van, az a haderők gondos felbecsülése. Ha ez azt mutatja, hogy jelenleg sehogyan sem javul a helyzet, nem szabad félni, és ezt be kell ismerni. Máskor is megtörtént már, hogy a partizánmozgalmat el kellett halasztani a kedvezőtlen körülmények miatt. Ha ma lehetséges, akkor lehetséges lesz holnap is. Félnék attól, hogy érthetően tegyék fel a kérdést. Az „erkölcsi kötelesség” hat magukra. Ha nem képesek felelni a vállaikra nehezedő terhet, akkor ezt ismerjék be. Nem kell az erkölcsi kötelesség valamiféle „kategorikus imperativusától” félniük. Nincs ilyen kategorikus imperativusunk. Az egész kérdés a haderők egyensúlyán alapszik. Nem akkor megyünk háborúba, amikor azt az ellenség akarja, hanem amikor az a mi érdekünk.”

cia nagykövetség figyelmeztette őket [a bolgárokat], ne ismerjék el Markosz kormányát.²¹ Kolarov azt mondja, hogy az amerikai nagykövet udvarias, viszont a brit arrogáns. Sztálin közbeszól, és azt mondja, hogy az amerikai egy gazember, és hogy [az USA és Nagy-Britannia nagykövetei] mindig szerepet

---

Sztálin ezen megfigyelését követően a bolgár feljegyzések folytatták a görög-kérdés tárgyalását:

„Kardelj: Az elmúlt néhány hónap során a partizánok esélyei nyilvánvalóvá váltak.

Sztálin: Abban az esetben, nos, várhatnak. Lehet, hogy igazuk van. Én is kételkedtem a kínaiak képességeiben, és azt tanácsoltam nekik, hogy ideiglenesen egyezzenek ki Csang Kaj-sekkel. A formásoknak eleget téve egyetértettek velünk, de a gyakorlatban a saját szájuk íze szerint jártak el, és mobilizálták a kínai nép erejét. Ezt követően nyíltan feltették a kérdést: folytatjuk a küzdelmet; az emberek támogatnak minket. Azt mondtuk: rendben, mire van szükségetek? Kiderült, hogy a körülmények nagyon kedvezőek a számukra. Igazuk volt és mi tévedtünk. Lehet, hogy most is mi tévedünk. Ugyanakkor azt akarjuk, hogy meggyőződéssel cselekedjenek. Kolarov: Amerika engedni fogja, hogy a partizánok győzzenek?

Sztálin: Nem fogjuk megkérdézni tőlük. Ha elég haderő áll győzelemre készen, és ha vannak olyan emberek, akik képesek alkalmazni a nép erejét, akkor folytatni kell a küzdelmet. De nem szabad azt gondolnunk, hogy ha a dolgok nem sikerülnek Görögországban, akkor minden elveszett.”

A szovjet feljegyzés a beszélgetés ezen részét tekintve mindenhol egyezik, de jelentősen tömörebben fogalmaz, számos részlet nélkül. Konkrétabban: nem jegyezte fel Kosztov azon megjegyzését, amely egyébként a bolgár feljegyzésekben megtalálható, és amely a görög partizánok vereségével kapcsolatban hangzott el, és a többi balkáni országra gyakorolt nehéz következményeit hangsúlyozza (Djilas a feljegyzésében ezt Dimitrovnak tulajdonítja). De nem található meg Kardelj Sztálin azon kérdésére adott tagadó válasza sem, miszerint Jugoszlávia a görög partizánok veresége esetén is háborút indítana-e. Ráadásul a szovjet feljegyzés Kardeljnek a görög partizánok győzelmével kapcsolatos optimista helyzetértékelésével egyezik meg, ahogy ezt Djilas is feljegyezte, ugyanakkor képességeivel kapcsolatban /a szovjet feljegyzés/ megjegyezte, hogy ez csak akkor lehetséges, ha az amerikaiak nem nyújtanak közvetlen segítséget a görög kormánynak, ami gyakorlatilag amerikai katonai intervenciót jelent.

²¹ Az utalás a Görög Népi Ideiglenes Kormány létrehozására vonatkozik, amelyet a Görög Kommunista Párt vezetősége 1947 késő decemberében jelentett be. Ezt a kormányt Markosz Vafiadisz, a partizánérők parancsnoka, a Kommunista Párt Politbürojának tagja vezeti, akit „Markosz tábornok”-ként is ismernek. A bolgár feljegyzések megjegyzik, hogy az 1948. február 10-i találkozón Sztálin ezzel kapcsolatban a következőket mondta: „A szomszédos államoknak utolsóként kell elismerniük Markosz kormányát. Hagyjuk, hogy először más, távolabbi országok ismerjék el.” Hiányzik a szovjet feljegyzésből Sztálin azon állítása is, miszerint Jugoszláviának, Bulgáriának és Albániának tartózkodnia kell a görög forradalmi kormány elismerésétől, és más, Görögországgal nem határos „népi demokráciák”-nak kell azt elismerni, mivel ezek nem vádolhatók meg azzal, hogy beavatkoznának a görög belügyekbe. Ugyanakkor tartalmazza Kardelj azon állítását (ami hiányzik a bolgár feljegyzésekből), amely szerint Albánia és Bulgária számára lenne jobb, ha elismernék Markoszt és nem Jugoszláviának, mert az utóbbi tagja az ENSZ-nek.

játszanak. Sztálin azt is mondta, hogy nem szabad államunk jövőjét összekapcsolnunk a görög gerillák győzelmével. Dimitrov azon megjegyzésére válaszolva, hogy a fasiszta-monarchista erők győzelme jelentősen súlyosbitaná a balkáni helyzetet, Sztálin azt mondja, hogy ez nem bizonyított.

Ezt követően Dimitrov és Kolarov olyan más ügyekről beszélt, amely nem tartozott a találkozók napirendjéhez. Molotov, többek között, a jugoszláv-bolgár szerződés egyik paragrafusát idézte, amely kimondja, hogy Jugoszlávia és Bulgária az Egyesült Nemzetek Szervezetének szellemében fog eljárni, és minden olyan jellegű kezdeményezést támogatnak, amely a béke megőrzésére és az agresszió melegágyai ellen irányul. Molotov azért idéz a szerződésből, hogy visszautasítsa Dimitrov azon kísérleteit, melyek összekapcsolják az „agresszió melegágyai” elleni küzdelmet az Egyesült Nemzetek Szervezetének cselekedeteivel. Sztálin hozzáteszi, hogy ez egy megelőző háborút jelentene, ami nem más, mint egy Komszomol [ifjú] bűvészműtárvány, hangos frázis, kiindulópont az ellenség számára. Ezt követően Sztálin, a Komszomol viselkedésére célozva, egy történetet mesél el arról, hogy a forradalom után élt egy leningrádi tengerész, aki szitkozódott és az egész világot rádión keresztül fenyegette.²² Ezután Molotov a zabról beszélt, melyet Albánia kért az SZSZSZK-tól, és hogy Tito korábban azt mondta Lavrentyevnek, hogy Jugoszlávia szívesen adna zabot, azután pedig a jugoszlávok mégis arra utasították az albánokat, hogy Argentínától vegyenek zabot.²³ Sztálin félíg viccesen azt mondta, hogy a jugoszlávok attól félnek, hogy oroszok érkeznek Albániába, és emiatt sietve csapatokat küldenek.²⁴ Azt is mondta, hogy a bolgárok és a jugoszlávok azt gondolják,

---

²² [Az angol fordító megjegyzése: Ez a „tengerész” nem más, mint Fjodor Raszkolnyikov, a híres bolsevik és a balti flotta agitátora. Később szovjet népbiztosként azon munkálkodott, hogy muszlim forradalom törjön ki Ázsiában. 1937-ben Bulgáriából szökött meg, ahol épp nagykövet volt, majd levelet írt Sztálinnak, amelyben leleplezte rezsimét és a Szovjetunióban zajló bolsevik tisztogatásokat.]

²³ 1947. december 13-án Moszkva utasítására Lavrentyev tájékoztatta Titót az albán kormány azon kérésével kapcsolatban, hogy 5 ezer tonna zabot szállítsanak hajóval a Szovjetunióból, és tudni akarták, Jugoszláviának van-e ezzel kapcsolatban ellenvetése. Két nappal később Tito azt felelte a nagykövetnek, hogy nincs szükség a szovjet szállítmányra: Albánia Jugoszláviától fog zabot kapni. Ugyanakkor az ígért jugoszláv zab soha sem érkezett meg. Még a moszkvai találkozót követően, 1948 februárjának második felében, Lavrentyev Kardeljvel folytatott megbeszélése során megpróbálta kitalálni, ez miért történt. Kardelj ezt félreértéssel és a megfelelő jugoszláv kormánysszervek közli együttműködés hiányával magyarázta. Az Oroszországi Föderáció Külgügyi Levéltára, f. 0144, op. 32, p. 128, d. 8, II. 3, 8, 96, 102–103, 114–115.

²⁴ Sztálin ezen állításáról a bolgár feljegyzések a következőképpen számolnak be: „A jugoszlávok látszólag attól félnek, hogy Albániát elvesszük tőlük. A maguké lesz Albánia, de csak okosan.” A szovjet feljegyzés részletesebben számol be Sztálin megjegyzéséről. Feljegyzi, hogy „a jugoszlávok látszólag félnek attól, hogy Albániát elvesszük

hogy az SZSZSZK ellenzi Bulgária és Jugoszlávia egyesítését, és ezt nem akarja beismerni. Molotov a bolgár-román kommunikéből idézte valamelyik pontot a tervek összehangolásáról, és megemlítette, hogy ez gyakorlatilag ezen államok összeolvadását jelentené. Sztálin ellentmondást nem tűrve kijelentette, hogy ez elképzelhetetlen, és hamarosan Dimitrov is látni fogja, hogy ennek nincs értelme, illetve együttműködés helyett vitához vezetne a románok és a bolgárok között. Ezért a kölcsönös kapcsolatokat a kereskedelmi szerződésekre kellene korlátozni. Ezt követően Kelet-Európával kapcsolatosan Sztálin kifejtette azt a szovjet nézetet, miszerint három föderációt kellene létrehozni – a lengyel–csehszlovákokot, a román–magyart és a jugoszláv-bolgár-albánt.²⁵ [Azt mondja, hogy] Jugoszlávia, ha akar, egy nap egyesülhet /Bulgáriával/, hiszen ezzel kapcsolatban nem létezik semmiféle megszorítás, mivel Bulgária ma is független állam. Kardelj azt mondja, hogy a nemzetközi és a belpolitikai helyzetet tekintve sem volt sürgős számunkra az egyesülés Bulgáriával és Albániával, de Sztálin erre azzal reagál, hogy nem történhet túl későn, és már adottak a feltételek. Először Jugoszláviának és Bulgáriának kell egyesülnie, majd azt követően Albánia is csatlakozhat. Ehhez a népek akarata értelmében a népi skupstinák [parlamentek] beleegyezése is szükséges. Sztálin úgy véli, hogy először a politikai egyesüléssel kell kezdeni, mert így [a Nyugat számára] megnehezítenék Albánia megtámadását. A bolgár-jugoszláv egyesüléssel kapcsolatban Sztálin ismételtan hangsúlyozta, hogy megérett a kérdés, és az [egységes] állam nevééről már el is kezdődtek a tárgyalások.

Ezt követően Kardelj visszatért ahhoz a kérdéshez, hogy végül is mit kellene tenni Albániával, de [Sztálin] válasza abban csúcsosodott ki, amit már ko-

---

tólük, és ezért akarnak minél hamarabb csapatokat küldeni oda. Azt hiszik, hogy szét akarjuk szakítani Bulgáriával és Albániával tervezett uniójukat, és ezért kész helyzet elé akarnak minket állítani.”

²⁵ A bolgár feljegyzések Sztálin ezen gondolatait a következőképpen tartalmazzák: „Csak három föderáció lehetséges és természetesen megvalósítható: 1) Jugoszlávia és Bulgária; 2) Románia és Magyarország illetve 3) Lengyelország és Csehszlovákia. Ezek a lehetséges és realizálhatóságukban megvalósítható föderációk. A köztünk lévő valamiféle konföderáció viszont túlzó gondolat.” Valamivel lejjebb a bolgár feljegyzésekben Sztálin következő szavait olvashatjuk: „Nem késlekedhetnek a három ország – Jugoszlávia, Bulgária és Albánia – egyesítésével.” A szovjet feljegyzés nem tartalmazza a három föderáció tervét, csak azt említi meg, hogy Sztálin szövegében Jugoszlávia és Bulgária, Románia és Magyarország, valamint Lengyelország és Csehszlovákia közti természetes közeledésről, ugyanakkor „nonszensznek” nevezte azt az ötletet, hogy mindegyik ország egyetlen föderációban egyesüljön. A szovjet feljegyzés szerint Sztálin a „föderáció” szót csak a jugoszláv-bolgár unióval kapcsolatban használta, habár azt is megjegyezte, hogy elsőként Jugoszlávia és Bulgária egyesülhetne, majd Albániát is belefoglalnák. Sem a szovjet, sem a bolgár feljegyzések nem utalnak a Džilas jelentésében az egyesült jugoszláv-bolgár állam nevével kapcsolatban szereplő konföderációra.

rábban is mondott, vagyis, hogy ki kell képezni az albán hadsereget, valamint hogy agresszió esetén Albániának kell segítségért folyamodnia. A zab kérdésében Kardelj elképzelhetőnek tartja, hogy az ellenség avatkozott be, hogy megromtsa a jugoszláv-szovjet kapcsolatokat. (Molotov csendben marad.)²⁶ Azután Kardelj azt mondja, hogy semmilyen jelentős eltérést nem lát Jugoszlávia és az SZSZSZK külpolitikája között. Sztálin félbeszakítja, és azt mondja, hogy ez nem igaz, vannak különbségek, és ezek elrejtése megalkuvást jelentene. Nem szabad félünk a különbségek felismerésétől. Sztálin hangsúlyozza, hogy még ők, Lenin tanítványai is számos esetben nem értettek vele egyet. Volt már néhány olyan ügy, amin veszekedtek, aztán megbeszélték, kialakították álláspontjukat, és továbbléptek. Hisz abban, hogy az albán gerillák kérdését bátrabban kell feltennünk. Aztán ismét Kína példáját említi, de most egy másik aspektusból. Pontosabban szólva, hogy ők [a Politbüro] meghívták a kínai elvtársakat, és nem feltételezték, hogy sikeres felkelés törhet ki Kínában és valamiféle „modus vivendi”-nek kell létrejönnie [a Kuomintanggal]. A kínai elvtársak Sztálin szerint szóban egyetértettek a szovjet elvtársakkal, de gyakorlatban továbbra is növelték a haderőt. Az oroszok kétszer segítették őket fegyverekkel. És végül kiderült, mondja Sztálin, hogy a kínaiaknak, és nem a szovjet elvtársaknak volt igaza. Ugyanakkor nem hiszi, hogy a görög gerillák esete is ugyanebbe a kategóriába tartozna. Kínával kapcsolatban elmondta, hogy nekik [a szovjeteknek] nincs ott emberük, kivéve [Lusunkovot] Port Arthurban, amely a kínai kormánnyal kötött szerződés értelmében semleges zónának számít. Beszélt a kínaiak taktikájáról, hogy mindaddig kerültek a városok megtámadását, amíg megfelelő erőre nem tettek szert.²⁷

Ismét Kardelj beszél, és azt mondja, hogy hiba volt, hogy [a jugoszlávok] nem informálták őket. Sztálin félbeszakítja, mondván, hogy ez nem hiba volt, hanem eltérés az irányvonalától [politika], és hogy mi semmiről sem informáljuk őket.

Azután Sztálin és Molotov egy protokoll elkészítését javasolja a külpolitika terén történő kölcsönös együttműködéssel kapcsolatban. Kardelj egyetért ezzel. Sztálin azt javasolja, hogy kérdezzük őket [a szovjeteket] bármilyen olyan kérdéstről, amely számot tart az érdeklődésünkre, és ők mindenről tájékoztatni fognak bennünket.²⁸ Azután Dimitrov gazdasági és más jellegű témákra terelte a beszélgetést. Amikor Dimitrov arról beszél, hogy fontos gazdasági kérdések

---

²⁶ Kardelj válasza a zabszállítással kapcsolatos lehetséges ellenséges beavatkozásról sem a szovjet, sem a bolgár feljegyzésekben nem szerepel. A szovjet feljegyzés csak Kardelj azon szavait jegyzi meg, miszerint a zab kérdése nem világos számára.

²⁷ Szerk. megjegyzése: A görög-kínai párhuzam bolgár változatát lásd a következő lábjegyzetben.

²⁸ A bolgár és szovjet feljegyzések nem tartalmaznak ilyen, Sztálin és Kardelj közti párbeszédet. A bolgár feljegyzések szerint erre Sztálin és Dimitrov között került sor.

vannak, Sztálin közbevág és emlékeztet minket, hogy erről a kérdésről egy közös jugoszláv–bolgár kormányral fog tárgyalni. Ezt követően Sztálin felvetette, hogyan reagálna Albánia egy ilyen unióval kapcsolatban. Kardelj és Djilas elmagyarázták, hogy Albánia ezt örömmel fogja fogadni, mert ez egyben nemzeti érdeke is, figyelembe véve, hogy nyolcszázezer albán él Jugoszláviában.²⁹ Albániával kapcsolatban Sztálin azt is elmondta, hogy valaki a mi oldalunkról [u nasz ogyin] már öngyilkosságot követett el,³⁰ és hogy meg akarjuk dönteni Hodzsát, de ezt nem szabad elhamarkodottan és kegyetlenül tenni – „torkának szegezni a kést” /the boot on the throat/–, hanem csak fokozatosan és közvetetten. Sztálin ismét azt mondja, hogy először Jugoszláviának és Bulgáriának kell egyesülnie, majd Albániának is csatlakoznia kellene. Ugyanakkor Albániának saját magának kell kinyilatkoztatnia csatlakozási szándékát. Ezután Kosztov felvetette a kérdést, hogy a technikai segítségnyújtásról valamint a szabványokról, szabadalmakról és szerzői jogokról szóló [bolgár-szovjet] szerződés kedvezőtlen a bolgárok számára (de azt elfelejtette megemlíteni, hogy aláírták-e már ezt a szerződést). Molotov azt mondta, hogy ezt az ügyet még meg kell fontolni, Sztálin pedig azt, hogy Kosztov adjon át egy jegyzéket [Molotovnak].

Ezt követően megbeszéltük a Szovinformbüroónak /Szovjet Távirati Iroda/ arra az amerikai rágalmazásra adott válaszát, amelyet a szovjet-német kapcsolatokról szóló dokumentumok [általuk történt] publikálása jelent.³¹ Kardelj méltatta a Pravdában megjelent választ, Dimitrov pedig azt mondta, hogy a nyugati hatalmak összeakartak fogni Németországgal az SZSZSZK-val szemben. Sztálin azt válaszolja, hogy neki nincs mit rejtegetnie [on vszjo vünoszit otrkrüto], a nyugati hatalmak pedig nem beszéltek nyíltan, főleg abban a kérdésben nem, hogy az Oroszország nélküli Európa Oroszország elleni Európa. A beszélgetés során Molotov megjegyzi, hogy a bolgárok nem álcázták eléggé csapataik számát, és ez túllépi a békeszerződés [korlátozó jellegű] cikkelyeiben előírtakat, és ezért lehet, hogy kritizálni fogják a bolgárokat. Dimitrov ezzel kapcsolatban azt mondta, hogy éppen ellenkezőleg, a számuk jóval alatta van a békeszerződésben meghatározott korlátnak. Molotov megelégedett ezzel [a válasszal], és

---

²⁹ A bolgár feljegyzések szerint ezt nem Kardelj vagy Djilas, hanem maga Sztálin állította.

³⁰ [Az angol fordító megjegyzése: Ez a megjegyzés Nako Spirura utal, aki tagja volt a Belgráddal kapcsolatokat ápoló albán vezetőségnek. 1974 novemberében öngyilkosságot követett el.] * Nako Spiru valójában 1947-ben követett el öngyilkosságot.

³¹ [Az angol fordító megjegyzése: 1948 elején az amerikai külügyminisztérium olyan dokumentumokat tett közzé az 1939–1940 közti náci-szovjet tárgyalásokról és megállapodásokról, melyeket a második világháború végén a németektől zsákmányoltak.]

többé nem említette meg.³² Dimitrov az SZSZSZK és Bulgária közti kölcsönös segítségnyújtásról szóló szerződés következményeinek kérdését hozta fel. Hangsúlyozta, hogy ez nagy jelentőséggel fog bírni Bulgária számára. Sztálin ezzel egyetértett, de hozzátette, hogy a Quisling-országokat³³ tekintve elsőként [az SZSZSZK] fog szerződést kötni a szomszédjaival: Romániával – ez a szerződés már majdnem kész van, Magyarországgal és Finnországgal.

Ezt követően Sztálin hangsúlyozta, hogy nekünk [Jugoszláviának és Bulgáriának] meg kell erősítenünk gazdaságunkat, kultúránkat és hadseregünket, és hogy a föderáció absztrakció.

Sztálin hirtelen „barátunk, Pijade”³⁴ felől érdeklődött. Kardelj elmondta, hogy a törvényhozásunkon dolgozik.

Kardelj megkérdezte, mi a [szovjet fél] véleménye, milyen választ kellene adni az olasz kormánynek, mely a jugoszláv kormány támogatását kérte a korábbi gyarmatok olasz irányításával kapcsolatban. Sztálin azt mondta, hogy ezeket a követeléseket támogatni kell, és megkérdezte Molotovtól, mi a [szovjet fél] válasza. Molotov azt mondja, hogy erre még válaszolniuk kell, de még várjanak vele. Sztálin azt mondta neki, hogy nincs idő a késlekedésre, és a választ azonnal el kell küldeni. Azt mondta, hogy a korábbi olasz gyarmatokat olasz kormányzás [gondnokság] alá kell helyezni, és megjegyezte, hogy a királyok, amikor nem tudtak megegyezni a hadizsákmányról, a [vitatott] területet a leggyengébbnek szokták adni, és így később, egy megfelelő alkalommal meg tudták szerezni, valamint hogy a feudális nagyurak idegent hívtak meg uralkodni rajtuk, hogy könnyebben megszabaduljanak tőle, ha elégük lesz belőle.

Ezzel a megjegyzéssel a megbeszélés véget ért.

Emlékeztetnék arra [napominaju], hogy habár Sztálin nyersen kritizálta Dimitrovt, azt baráti hangon tette. Ezt a jelentést az ülésen készült feljegyzések és az emlékeim alapján állítottam össze.*

---

³² A szovjet jelentés szerint Dimitrov semmit sem mondott ezzel kapcsolatban, sőt, a bolgár kormány lépéseket fog tenni, hogy körültekintőbben álcázzák haderejüket és fegyvereiket.

³³ [Az angol fordító megjegyzése: Más szavakkal, azok az országok, akik a második világháború alatt együttműködtek a náci Németországgal.]

³⁴ [Az angol fordító megjegyzése: A Jugoszláv Kommunista Párt Központi Bizottságának egyik tagja. Sztálin Pijadéval kapcsolatos Djilashoz intézett megjegyzéséről lásd Találkozások Sztálinnal, p. 141.]

*A jegyzőkönyvet Djilas három-négy nap múlva, útban Moszkvából Belgrád felé írta meg, felhasználva az ülésen készített feljegyzéseit.

The Stalin-Tito secret meeting in Moscow (10 February 1948)

After the Second World War, a strong alliance was formed between Yugoslavia and the Soviet Union. First in the region, the Federal People's Republic of Yugoslavia was proclaimed. The constitution and both Tito's foreign and home policies closely followed the Soviet model. However, at the same time, there was a growing tension between the two Communist leaders. The root of this tension went back to the second world war because of the atrocities of the Soviet Red Army. This was followed by other grievances, which can be formed into three groups: First, Yugoslavia had started to emphasise the uniqueness of her revolution, second, Tito's foreign policy, whose aim was to take the lead in the Balkans, which, of course, was strongly against the Soviet interests and third, Stalin's aim to form a monolithic Socialist bloc in Eastern Europe. The economic, political and ideological tensions can all be related to one central question, namely, who will be the real leader of Yugoslavia: Tito or Stalin? The attack against Tito was launched on the secret Soviet-Yugoslav-Bulgarian meeting in Moscow, on 10 February 1948, and graduated into the exposure of Yugoslavia from the Cominform and its complete separation from the other Communist countries.

The translated document is Milovan Djilas' report on the above mentioned secret meeting. During the meeting, Stalin accused the Yugoslav and Bulgarian delegates present with three charges: the Yugoslav-Bulgarian aim to form a federation, Dimitrov's statement on a possible Balkan-federation and the sending of Yugoslav troops into Albania against the Greek gerillas. During the meeting, Stalin interrupted many times and did not let the delegates express their views properly. He was against the proposed federation and the close co-operation between Yugoslavia and Bulgaria, criticised them for not harmonizing their policies with the Soviet Union and proposed three federations for Eastern Europe. In regard with the Greek question, although referring to the Chinese events, Stalin did not believe in a Communist victory. The meeting ended with the discussion of other less important matters.